
Az európai börtönnépességről és a szabadságelvonással nem járó szankciók hatálya alatt álló elítéltekről az Európa Tanács SPACE projektje alapján

Lévay Miklós*

Kedves Ákos!

1975 óta ismerjük egymást. Évfolyamtársak voltunk az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán, majd egyszer csak ugyanabban a szobában találtuk magunkat a Nehézipari Műszaki Egyetem (mai nevén: Miskolci Egyetem) Bűnügyi Tudományok Tanszékén, Horváth Tibor professzor („Tibor”) felügyelete alatt. Egymás mellett haladtunk szakmai pályánkon, sok közös élményt, ismerőst gyűjtve. Szemtanúja lehettem, ahogy a büntető eljárási jog és az európai büntetőjog nemzetközileg elismert szakértője lettél. Ha láttalak is olykor komornak, időnként mérgesnek, nekem ezekből a pillanataidból soha nem jutott. Velem mindig kedves, kedélyes voltál/vagy. Önző módon születésnapod alkalmából azt kívánom, hogy ez maradjon is így, még nagyon sokáig. Sokszor szeretném hallani Tőled a „mi újság Miki komám?” köszöntést. Persze mást is kívánok. Sok boldogságot a magánéletedben, Ildikóval, további szakmai sikereket és nem utolsósorban jó egészséget!

Kedves Ákos! Isten éltesen sokáig!

1. Az Európa Tanács börtönnépességgel és a szabadságelvonással nem járó szankciókkal kapcsolatos statisztikájáról és a SPACE projektről

A börtönnépesség mértéke, alakulása, a fogvatartottak kriminológiai és egyes büntetőjogi ismérvek szerinti jellemzői, továbbá a szabadságelvonással nem járó szankciók gyakorisága, aránya fontos jellemzői egy ország büntetőpolitikájának. Az egyes országok büntetőpolitikájának ebből a szempontból

* Tanszékvezető egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Kriminológiai Tanszék

való összehasonlításához, értékeléséhez nélkülözhetetlen segítséget nyújtanak a vonatkozó nemzetközi adatbázisok. Ezek közül kiemelésre érdemes az Institute for Criminal Policy Research at Birkbeck, University of London által 2000-ben útnak indított *World Prison Brief* szabad hozzáférésű online adatbázisa, amelynek gazdája igazgatóként Roy Walmsley.¹

Európa országai tekintetében pedig az összehasonlító kutatások elsődleges forrása az Európa Tanács börtönnépességről és a szabadságelvonással nem járó szankciók hatálya alatt állókról („pártfogoltak”) szóló éves jelentései. Az Európa Tanács a tagállamok börtönnépességére vonatkozó éves statisztikai projektjét (*Annual Penal Statistics*) 1983-ban hozta létre.

1984 és 1991 között a projekt elnevezése *Statistics on penal populations in the member States of the Council of Europe*, az adatokat ebben az időszakban a *Prison Information Bulletin*-ben publikálták. A kiadvány címe 1992 és 2006 között *Penological Information Bulletin* volt. A statisztikai projekt neve 1992 óta az elnevezés francia változatának (*Statistiques Pénales Annuelles du Conseil de l'Europe*) kezdőbetűi alapján *SPACE*.²

Az éves statisztikák 1984-1991 között csak az európai börtönnépességgel kapcsolatos adatokat, információkat tartalmazták. 1992-től kezdődően azonban az adatok alapjául szolgáló kérdőívben a szabadságelvonással nem járó, közösségi szankciókra vonatkozó kérdések is szerepelnek. 1997 óta pedig két külön jelentésben (*SPACE I* és *SPACE II*) publikálják az adatokat, információkat. A *SPACE* jelentéseket az utóbbi időszakban évenként közli az Európa Tanács.³ (2017-ben nem készültek *SPACE* jelentések.)

A *SPACE I.* tartalmazza a börtönnépességgel, a *SPACE II.* pedig a közösségi, szabadságelvonással nem járó szankciókkal összefüggő adatokat, információkat. Az adatgyűjtés eszköze a *SPACE I* esetében a szabadságvesztés, illetve az előzetes fogva tartás végrehajtásáért felelős tagállami közigazgatási szervnek küldött kérdőív. A *SPACE II* esetében pedig a próbára bocsátás és más szabadságelvonással nem járó szankciók végrehajtásáért felelős tagállami szervnek küldött kérdőív.

A kérdőíveket a University of Lausanne (UNIL) Kriminológiai Intézetének Marcelo F. Aebi által irányított kutatócsoportja küldi meg az érintett tagállami szerveknek. A kérdőíveket a nemzeti kapcsolattartók töltik ki és küldik vissza a kutatócsoportnak. Az adatok validálását követően, amely magában foglalja a nemzeti kapcsolattartókkal való konzultációt is, készül el a *SPACE* jelentés tervezete. Az Európa Tanácson belül a *SPACE* projekt szakmai felelőse a Pönológiai Együttműködési Tanács (*The Council for Penological Co-operation /PC-CP/*).

A Pönológiai Együttműködési Tanács 1980 júniusában jött létre, a Bűnözési Problémák Operatív Bizottságának (*Steering Committee on Crime Problems /CDPC/*) tanácsadó testületeként, 2011-től pedig a Tanács albizottságaként

¹ Lásd: www.prisonstudies.org

² A *SPACE* projekt honlapjának címe: www.unil.ch/space

³ Az Európa Tanács *SPACE* projektjének történetéről és változásáról lásd: AEBI, M.F. – BERGER-KOLOPP, L. – BURKHARDT, C. – TIAGO, M.M.: *Prisons in Europe 2005-2015*. Strasbourg, Council of Europe, 2018. <https://wp.unil.ch>. (2019. május 29.) 18–19.

működik.

A Tanács az európai büntetés-végrehajtás első számú integrációs intézménye. Feladat körébe tartozik többek között a SPACE projekt éves kérdőíveinek jóváhagyása, a szabadságvesztésre és a szabadságelvonással nem járó szankciókra vonatkozó európai standardok tervezetének elkészítése, az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága vonatkozó ajánlásai⁴ alkalmazásával kapcsolatos információgyűjtés.

A Tanács működésének szellemisége, értékrendje egyértelműen kiderül a testület jelenlegi elnökének, Dominik Lehnernek a következő megállapításából: *„Az Európa Tanács folyamatosan támogatja olyan politikák és gyakorlatok kifejlesztését, amelyeknek a végső eszközként történő szabadságvesztés alkalmazásához kell vezetniük, ugyanakkor csökkenteniük kell a visszaesést és védeni az áldozatok és az elkövetők emberi jogait. A PC-CP célja, hogy hozzájáruljon olyan standardok és elvek kidolgozásához, amelyek egyértelmű útmutatást adnak a nemzeti hatóságoknak a büntetés-végrehajtási reformok kezdeményezésére és fenntarthatóságára gyakorlati és megvalósítható módon.”*⁵

A következő pontban az Európa Tanács SPACE projektjének 2018. évi SPACE I jelentéséről adok részletes áttekintést, a SPACE II jelentésről pedig egy rövid összefoglalót.

2. Az Európa Tanács SPACE projektje 2018. évi jelentéseiről

A/ Az Európa Tanács *SPACE I-2018 jelentése*⁶ a börtönnépesség, továbbá a börtönökkel kapcsolatos büntetés-végrehajtási személyzet 2018. január 31-i létszámával és jellemzőivel foglalkozik.⁷ A jelentés alapja a már említett kérdőív, amely azonban a korábbiakhoz képest megváltozott. Így például a fogvatartotti állomány létszámának referencia időpontja az előző évi jelentés szeptember 1-i dátuma helyett január 31. (2018) lett; pontosították a büntetés-végrehajtási személyzet kategóriáit; különbséget tesz a kérdőív public-private működtetésű börtönök, a magánbörtönök és egyéb magán intézetek között; a biztonsági intézkedés hatálya alatt álló, illetve a megelőző fogvatartás hatálya alatt álló veszélyes elkövetők esetében két alcsoportot állítottak fel: azok a személyek, akiknek bíróság nem állapította meg a büntetőjogi felelősségét és azok a személyek, akiknek a büntetőjogi felelősségét részben vagy egészben megállapította a bíróság és végrehajtható szabadságvesztést szabott ki velük szemben.⁸

⁴ A vonatkozó ajánlások címét lásd: NAGY Anita: *Büntetés-végrehajtási jog európai kitekintéssel* c. monográfiájában. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2017. 428–429.

⁵ Council for Penological Co-operation. Word from the Chair. www.coe.int/web/prison/council-for-penological-co-operation. (2019.05.29.)

⁶ AEBI, M.F. – TIAGO, M.M.: *SPACE I-2018-Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison Populations*. Strasbourg, Council of Europe, Strasbourg. 2018. Updated on 11 June 2019. <https://wp.unil.ch/space> - SPACE I Annual reports +2018. (2019. június 12.)

⁷ AEBI – TIAGO (2018): i.m.

⁸ AEBI – TIAGO (2018): i.m. 7.

A kérdőívet az Európa Tanács 47 tagállamának 52 börtönökkel kapcsolatos közigazgatási szerve kapta meg és közülük 45 válaszolt, a részvételi arány tehát 86,5 %-os. Ehhez azonban hozzá kell tenni, hogy a SPACE I-2018 jelentés közreműködő országai, illetve közigazgatási szervei közül nem minden közreműködő válaszolt valamennyi kérdésre. (Így például Oroszország nem szolgáltatott adatot a jogerős szabadságvesztést töltőt elítéltek esetében a büntetés tartamáról.) Albánia, Belgium, Bosznia-Hercegovina (állami szintű szerv), Bosznia-Hercegovina (szövetségi szintű szerv), *Magyarország*, Málta és Ukrajna börtönadminisztrációs szerve viszont egyáltalán *nem válaszolt* a kérdőívekre. Törökországot résztvevő országgént vették számításba, adatait azonban mellőzték, azok ellentmondásossága miatt.⁹

A SPACE I-2018 jelentés főbb tartalmi elemei a következők:

- országonkénti áttekintés azokról a törvényhozási és egyéb intézkedésekről, amelyek közvetlenül befolyásolták 2017 során a fogvatartottak számát (pl. feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó új, illetve módosított büntetőjogi rendelkezések, amnesztia, egyéni, illetve csoportos végrehajtási kegyelem)¹⁰;
- a 2018. január 31-i fogvatartotti létszám alapján a fogvatartottakra vonatkozó jellemzők (pl. fogvatartotti ráta és trend (2008-2018), speciális kategóriájú fogvatartottak, fogvatartottak állampolgárság, illetve az ítélet tartama szerint,) a börtönrendszer kapacitása, a börtönszemélyzet jellemzői (pl. egy őrzési feladatot ellátó büntetés-végrehajtási alkalmazottra jutó fogvatartottak száma)¹¹;
- a 2017-es évre vonatkozó folyamatmutatók (befogadás és eltávozás, szabadulás, átlagos fogvatartotti idő hossza, szabadságvesztés büntetés költsége).¹²

A következőkben a SPACE I-2018 jelentésnek a fogvatartottak egyes jellemzőire vonatkozó adatokról, mutatókról adok áttekintést, alapvetően *Marcelo F. Aebi és Mélanie M. Tiago a jelentés főbb megállapításait összegző munkájuk*¹³, részben pedig a SPACE I -2018 jelentés alapján. Amint említettem Magyarország nem válaszolt a kérdőívekre. Egyes mutatók esetében azonban zárójelben feltüntettem a vonatkozó hazai adatot.

2018. január 31-én az Európa Tanács vonatkozó 44 tagállamában a fogvatartotti létszám 1.229.385 volt. Ez 100 000 lakosra (a tagállamok 2018. január 1-i lakosságára alapján) vetítve 102,5 fogvatartottat jelent.

⁹ AEBI – TIAGO (2018): i.m. 9.

¹⁰ Table C Legislative And Other Measures Which Directly Influences Trends In The Number of Inmates. In: AEBI-TIAGO (2018): i.m. 11–18.

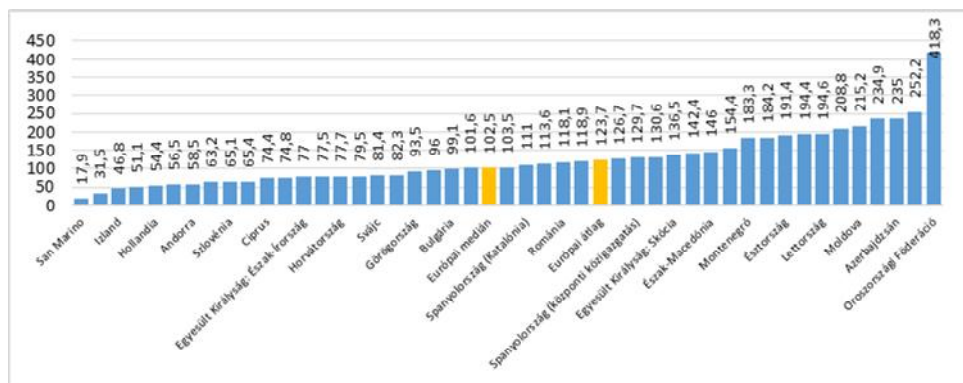
¹¹ AEBI – TIAGO (2018): i.m. 20–83.

¹² AEBI – TIAGO (2018): i.m. 84–114.

¹³ AEBI, M.F. – TIAGO, M.M.: *Prisons and Prisoners in Europe 2018: Key Findings of the SPACE I report*. Updated version: 11 June 2019. <https://wp.unil.ch/space> - SPACE I Annual reports +2018 Key Findings of the 2018 SPACE I report (2019. június 12.)

Az 1. sz. ábra a 44 tagállam és Katalónia 100 000 lakosra jutó fogvatartottai arányát mutatja, valamint az európai középértéket és az európai átlagot.¹⁴

1. sz. ábra: Börtönnépesség rátája (100 000 lakosra jutó fogvatartottak aránya) 2018. január 31-én¹⁵



A börtönnépességi ráta európai középértéke alapján a szerzők *három csoportba* sorolták a résztvevő országokat. Egy csoportot képeznek az *európai középértékhez közelálló országok*: Bulgária (99,1), Ausztria (101,6) és Franciaország (103,5). Ehhez képest léteznek a középértéket meghaladó, *magas börtönnépességi* rátával rendelkező országok.

Ebbe a csoportba tartozik az egykori „szocialista országok” többsége, így például a legmagasabb börtönrátájú Oroszországi Föderáció (418,3), a Cseh Köztársaság (208,8), Lengyelország (194,6) a Szlovák Köztársaság (184,2) vagy Románia (118,1). Ugyanakkor „nyugati országot” is találunk ebben a csoportban. Így Angliát és Walest (142,4), Skóciát (136,5), Portugáliát (130,6), Spanyolországot (126,7) és Luxemburgot (113,6).

Az európai középérték alatti, *alacsony börtönnépességi rátájú* országok csoportjába tartoznak az északi államok (Norvégia: 65,4; Dánia: 63,2; Svédország: 56,5; Finnország: 51,1; Izland: 46,8), a legtöbb „nyugati állam” (pl. Olaszország: 96; Görögország: 93,5; Németország: 77,5; Hollandia: 54,4). Két egykori „szocialista országot” is találunk a csoportban, Horvátországot (77,7) és Szlovéniát (65,1).

¹⁴ A két szerző idézett munkájuk módszertanról szóló részében felhívják a figyelmet arra, hogy minden mutató esetében jellemzően a középértéket veszik alapul. A középérték az, ami az adatokat két egyenlő csoportra osztja, azaz 50%-a az országoknak a középérték fölött, 50 %-a pedig az alatt van. Ebből a szempontból az átlagot kevésbé tartják megfelelőnek, mert az rendkívül érzékeny a nagyon alacsony és a nagyon magas értékekre. Ennek illusztrálására az alacsony populációjú országokat (pl. Liechtenstein, San Marino) említik, amelyek esetében egy fős változás is jelentős kihatással lehet az arányokra. AEBI-TIAGO (2019): i.m. 16.

¹⁵ Az ábra forrása: AEBI – TIAGO (2019): i.m. 2.

(A 2018. január 1-i időponthoz legközelebbi, 2018. szeptember 1-i állapot szerint a börtönépesség rátája hazánkban 173 volt.¹⁶ Ez azt jelenti, hogy amennyiben Magyarország részt vett volna a SPACE I-2018-ban, akkor a magas börtönépességi rátával rendelkező országok csoportjába kerül.)

Kiegészítésképpen megemlítem, hogy *Nagy Ferenc 2016. évi publikációjában*¹⁷ a www.prisonstudies.org online adatbázis alapján az európai börtönépesség 2014-2016. közötti országonkénti rátája nyomán a következőképpen csoportosította az államokat:

- nagyon alacsony fogvatartotti mutatóval rendelkező államok, amelyekben a börtönépességi mutató 80-ig terjed,
- átlagos rátájú országok 81-100 közötti mutatóval,
- magas, 101-150 közötti mutatóval rendelkező országok,
- kiemelkedően magas, 151-300 közötti mutatójú országok, amelyen belül két alcsoport van a 151-200 közöttiek és a 200-on felüli rátájú országok,
- az extrémnek minősíthető országcsoport, 300 fölötti rátával (konkrétan: Fehéroroszország, 2014. október: ca. 306 és Oroszország, 2016. június: 451).¹⁸

A *SPACE I-2018-as jelentés* több szempontból is részletezi a *börtönpopuláció jellemzőit*. Így kitér az életkori, nemek és állampolgárság szerinti megoszlásra, a fogvatartotti státusra (letartóztatott, elítélt) továbbá a szabadságvesztés tartamára.

Életkori szempontból a felnőttkorú fogvatartottakra vonatkozó adatok a relevánsak, tekintettel arra, hogy a 18 éven aluliak büntetés-végrehajtási intézményei számos országban nem a börtönök felügyeletével kapcsolatos közigazgatási szerv hatálya alá tartoznak. A felnőttkorú fogvatartottaknál az életkori megoszlás középértéke az ezzel kapcsolatos kérdésre válaszoló országok, illetve börtönök felügyelő intézmények esetében 27,5 év (Monaco) és 43 év (Boszniai Szerb Köztársaság és Ciprus) között mozog.¹⁹

A börtönépesség *nemek szerinti* megoszlásánál a férfiaknál a középérték 95 %, a nőknél 5 %.

A középértékhez képest magasabb a női fogvatartottak aránya például Lettországon (7,7%), a Cseh Köztársaságon és Spanyolországon (7,4-7,4%), Finnországon (7,3%) és a Szlovák Köztársaságon (7,1%).²⁰ (Magyarország a 2017. december 31-i 7,4%-os női fogvatartotti arányával az államoknak ehhez a csoportjához tartozna.²¹) A középértékhez képest alacsonyabb a női fogvatartottak aránya például Grúziában (2,9%), Bulgáriában (3,1%) és Franciaországban (3,6%).²²

¹⁶ Forrás: [http://www.prisonstudies.org/World Prison Brief data/Europe/Hungary](http://www.prisonstudies.org/World%20Prison%20Brief%20data/Europe/Hungary) (2019. május 25.)

¹⁷ NAGY Ferenc: Az Európai Börtönépességről. Megjegyzések az európai börtönpopuláció helyzetéről. *Börtönügyi Szemle*, 2016/3. 11–25.

¹⁸ NAGY: i.m. 12–13.

¹⁹ AEBI – TIAGO (2018): i.m. Table 6. 36.

²⁰ AEBI – TIAGO (2018): i.m. Table 7. 38–39.

²¹ Forrás: *Börtönstatisztikai Szemle*, 2018/1. 4. www.bv.gov.hu (2019.06.17.)

²² AEBI – TIAGO (2018): i.m. Table 7. 38–39.

Állampolgárság szempontjából az európai börtönnépesség 15,9%-a adott ország tekintetében külföldinek minősül. Mintegy egyharmaduk az Európai Unió valamelyik tagországából érkezett az érintett államba. A 15,9%-os középpértékhez képest jóval magasabb a külföldi fogvatartottak aránya egyes észak-európai (pl. Norvégia: 32,1%), dél-európai (pl. Olaszország: 34,1%), valamint egyes nyugat-európai országokban (pl. Ausztria: 54,7%, Németország: 38,1%). A középpérték alatt van a külföldi fogvatartottak aránya jellemzően a kelet-, illetve a közép-európai országokban (pl. Lengyelország: 1,1%, Románia: 1,2%, Bulgária: 2,7%, Horvátország: 8,9%)²³ (Magyarországon a fogvatartottak 2017. december 31-i állapota szerint a külföldi állampolgárságúak aránya 4,95 % volt.²⁴)

A SPACE I-2018-as jelentés kiterjedt a fogvatartottak *jogi státusának* számbavételére is, azaz, hogy a fogvatartottak között milyen arányban vannak letartóztatottak, illetve nem jogerősen elítéltek és jogerős elítéltek.

A jelentés által érintett börtönnépesség 22,4%-a letartóztatott, illetve nem jogerős büntetését töltő elítélt. Ehhez a középpértékhez viszonyítva Európa valamennyi régiójából szerepel olyan ország, amelyben alacsonyabb ez a mutató. Így például a Cseh Köztársaságban 8,2%, Spanyolországban 14,3%, Írországban és Finnországban egyaránt 20,5%, Németországban 21,6%.

A magasabb mutatójú országok közé tartozik például Ausztria (23%), Horvátország (28,3%), Svájc (39,3%) vagy Hollandia (41,8%).²⁵ (Magyarországon a börtönnépesség 2018. szeptember 1-i állapota szerint a fogvatartottak 18,2%-a letartóztatott, illetve nem jogerősen elítélt.²⁶)

A jogerősen kiszabott *szabadságvesztések tartamára* vonatkozó adatok szerint az 1 évnél rövidebb tartamú szabadságvesztések arányának középpértéke 16,3%. A középértékhez képest jóval kisebb az aránya a jelzett tartamú szabadságvesztést töltőknek Moldovában (1,5%), Örményországban (1,7%), Görögországban és Romániában (2,9%).

Jelentősen magasabb viszont a középpértékhez képest az 1 évnél rövidebb tartamú szabadságvesztést töltők aránya Németországban (45,9%), Hollandiában (40,5%), a volt „szocialista országok” közül pedig Lengyelországban (23,4%).²⁷ (Magyarországon 2017. december 31-én a jogerősen szabadságvesztésre ítélték 9,1%-a töltött 1 évnél rövidebb tartamú szabadságvesztést.²⁸)

Az 1 és 3 év közötti tartamú szabadságvesztést töltő elítéltek arányának európai középértéke 24 % (hazai arány: 34%), a 3-5 év közötti tartamnál a középérték 16,2% (hazai arány: 18,9%), az 5-10 év közötti szabadságvesztést töltők esetében a középérték 17% (hazai arány: 25,6%).²⁹

²³ AEBI – TIAGO (2019): i.m. 3.

²⁴ Forrás: *Börtönstatisztikai Szemle*, 2018/1. 6.

²⁵ AEBI – TIAGO (2019): i.m. 3.

²⁶ Forrás: [http://www.prisonstudies.org/World Prison Brief data/Europe/Hungary](http://www.prisonstudies.org/World%20Prison%20Brief%20data/Europe/Hungary) (2019. május 25.)

²⁷ AEBI – TIAGO (2018): i.m. Table 11. 48–49.

²⁸ Forrás: *Börtönstatisztikai Szemle*, 2018/1. 9.

²⁹ A SPACE I-2018 jelentés adatainak forrása: AEBI – TIAGO (2018): i.m. Table 11. 48–49. A hazai adatok forrása: *Börtönstatisztikai Szemle*, 2018/1. 9.

A 10-20 év közötti szabadságvesztést töltők esetében az európai középérték 11,5%. Ettől lényegesen kisebb az aránya a 10-20 év közötti szabadságvesztést töltőknek Svájcban (3,6%), Lengyelországban (3,7%), Ausztriában (5,7%) Finnországban (6,3%) és a Cseh Köztársaságban (6,5%).

Az említett tartamban szabadságvesztést töltők aránya az európai középértéktől jelentősen magasabb Moldovában (30,4%), Litvániában (23,7%) és Katalóniában (20,8%).³⁰ A 20 évi vagy annál hosszabb tartamú szabadságvesztést töltő elítéltek arányának európai középértéke 1,5%. Ehhez képest kiugróan magas az ebbe a kategóriába tartozó elítéltek aránya Görögországban (29,9%) és jelentős az arányuk Franciaországban (9,6%), Örményországban (6,1%) és Horvátországban (5,8%).³¹

Magyarországon a 10 év vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztést töltő elítéltek aránya a 2017. december 31-i állapot szerint 11,9%.³²

Az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésüket – a jelentés nem tesz különbséget a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét biztosító és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés között – töltő elítéltek európai középértéke 1,2%. Észak-Írországon azonban 15,4%, Görögországban 13,9%, Írországon 11,8%, Angliában és Walesben 9,7% az arányuk.³³

A szabadságvesztés tartamára vonatkozó adatokhoz hozzá kell tenni, hogy a jelentés a folyamat mutatók között érinti a fogvatartás átlagos hosszát. A fogvatartás átlagos hossza mutatójának alapja a fogvatartotti állomány adott időpontbeli létszáma, a fogvatartotti létszám éves változásai, valamint a büntetés-végrehajtási intézetekben eltöltött napok száma.

A jelentés szerint 2017-ben az átlagos fogvatartási idő középértéke 8,2 hónap volt. Ez a mutató ugyanakkor például Azerbajdzsánban 37,7, Portugáliában 31,1, Romániában 24,2 a Cseh Köztársaságban 24 hónap volt, míg Cipruson 1,2, Svájcban 1,6, Horvátországban 4,7, Németországban pedig 7,7 hónap volt.³⁴

A jelentés kitér a jogerősen elítéltek egyes *bűncselekmény csoportok szerinti megoszlására* is. A következő ábra ezek százalékos mutatóit tartalmazza.

³⁰ AEBI – TIAGO (2018): i.m. Table 11. 48–49.

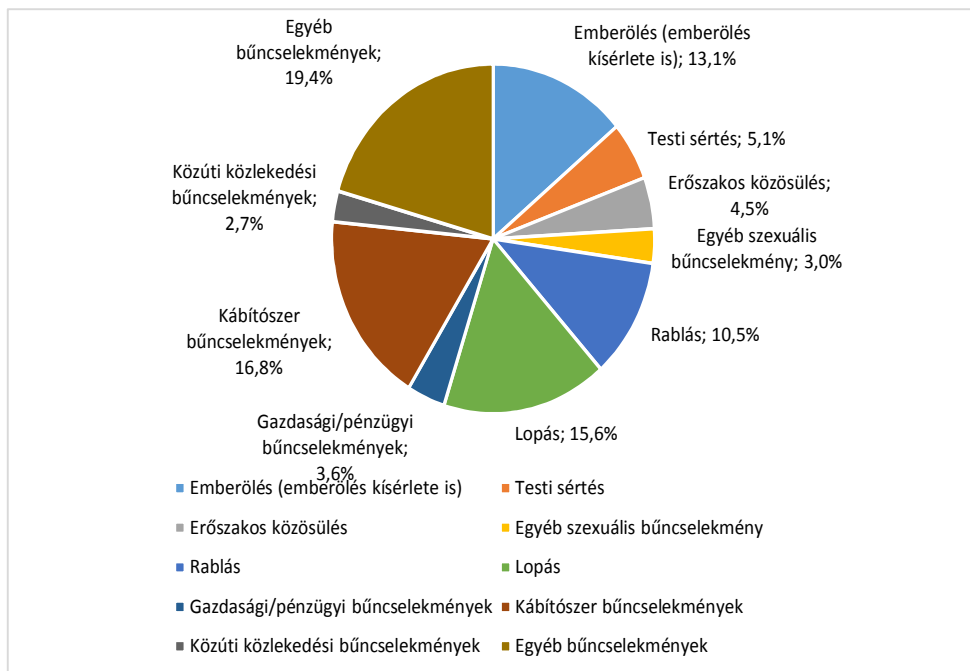
³¹ AEBI – TIAGO (2018): i.m. Table 11. 48–49.

³² Forrás: *Börtönstatisztikai Szemle*, 2018/1. 9.

³³ AEBI – TIAGO (2018): i.m. Table 11. 48–49.

³⁴ AEBI – TIAGO (2019): i.m. 8–9.

2. sz. ábra: A jogerősen elítéltek százalékos megoszlása az elkövetett bűncselekmények, illetve bűncselekménycsoportok szerint 2018. január 31-én³⁵



Az ábrából megállapítható, hogy Európa börtöneiben a legnagyobb az aránya a kábítószer-bűncselekmények miatt elítélteknek (16,4%), őket követik a lopás miatt szabadságvesztés büntetésüket töltők (15,6%), valamint az emberölés miatt elítéltek (13,1%). A jelentés legfontosabb megállapításainak összefoglalójában Aebi és Tiago rámutatnak arra, hogy amennyiben összegezzük az erőszakot magában foglaló bűncselekményeket (emberölés, testi sértés, rablás, erőszakos közösülés és más szexuális bűncselekmények), akkor az erőszakos bűncselekmény miatt elítéltek aránya a börtönnépességnek valamivel több, mint egyharmada (kb. 35%).³⁶

A szerzők idézett munkájukban külön foglalkoznak a kábítószer-bűncselekmények miatt elítéltekkel.³⁷

Az említett bűncselekmények miatt 2018. január 31-én jogerős szabadságvesztés büntetésüket töltő elítéltek százalékos aránya tekintetében az európai középérték 16,85%.

Az ehhez képest a megoszlás felső 50%-ba eső bizonyos országok esetében

³⁵ Az ábra forrása: AEBI – TIAGO (2019): i.m. 5.

³⁶ AEBI – TIAGO (2019): i.m. 4.

³⁷ AEBI – TIAGO (20189): i.m. 5–6.

százalékos arányuk meghaladja az egynegyedet. Legmagasabb az arányuk Lettorszában (40,7%), amelyet követ Grúzia (34,1%), Görögország (32,8%), Olaszország (31,1%), Ciprus (29,1%), Azerbajdzsán (28,1%), Észtország (27,4%) és Izland (26,2%).

Kiemelésre érdemes, hogy Közép-Európa adatokat szolgáltató országaiban kivétel nélkül a középérték alatti a kábítószer-bűncselekmények miatt börtönbüntetésüket töltők aránya. Így Szlovákiában és Szlovéniában egyaránt 12,1%, Romániában 5,3%, Lengyelországban 3,3%.³⁸

A „börtönügy” egyik legjelentősebb problémája a büntetés-végrehajtási intézetek *zsúfoltsága, túlzásúfoltsága*. A SPACE-I 2018 jelentés kérdőíve a túlzásúfoltság definícióját a börtönök tervezett létszámához, az elhelyezhető fogvatartottak létszámához köti. Ehhez képest túlzásúfoltnak tekinti a jelentés az adott börtönrendszert, ha több mint 100 fogvatartott jut 100 férőhelyre. A fenti definícióra tekintettel a jelentés a börtöntelítettség és a túlzásúfoltság rátájára vonatkozó adatokat az országok közötti összehasonlíthatóság szempontjából korlátozott érvényességűnek tekinti, mert a legtöbb válaszadó ország nem a börtönök tervezett, hanem a működési létszám alapján adta meg az adatokat.³⁹

A megadott alapján a börtöntelítettség európai középértéke 91,4%. A középérték feletti 22 ország közül 12-ben a telítettség 100 % fölött van, azaz túlzásúfoltt a börtönrendszerük. A legsúfoltabb Észak-Macedóniáé (123,3%), amelyet követ Románia (120,5%), Franciaország (116,3%), Olaszország (115,0%), Moldova (113,4%), Szerbia (109,2%) Portugália (105,9%), Cseh Köztársaság (105,5%), Görögország (101,0%), Ausztria (100,7%), Dánia (100,5%) és Szlovénia (100,5%) börtönrendszere. A zárkában elhelyezett fogvatartottak számára vonatkozó adatok azonban árnyalják a túlzásúfoltsági mutatókat. Az ezzel kapcsolatos kérdésekre válaszoló 28 ország, illetve börtönadminisztráció adatai alapján az egy zárkában elhelyezett fogvatartottak európai középértéke 1,3. A legmagasabb az érték Szlovákiában, 9,6, ami azt jelenti, hogy az egy zárkára jutó átlagos fogvatartotti létszám közel 10. Az ország börtöntelítettségi szintje viszont csak 91,7%.⁴⁰ (Magyarországon 2017-ben az átlagos telítettségi szint 129-os volt.)⁴¹

A börtönkörülmenyek egy további lényeges mutatója a *börtönszemélyzet* létszáma, az egy börtöntisztviselőre jutó fogvatartotti létszám. A jelentés szerint az egy börtöntisztviselőre jutó fogvatartotti létszám európai középértéke 1,6, a minimum érték 0,4 (San Marino), a maximum 3,8 (Észak-Macedónia). Az árnyaltabb megítélés érdekében a felmérés kiterjedt a börtönszemélyzeten belül az őrzéssel kapcsolatos feladatokat ellátók és a kifejezetten őrzési feladatokat ellátók számára, illetve arányára is. Az előbbiek esetében az európai középérték 2,6, utóbbiak esetében pedig 2,8. Kiemelésre érdemes, hogy a kifejezetten őrzési feladatokat ellátó börtönszemélyzet esetében az Orosz Föderációban 11,9, Moldovában 9,6 Romániában 6,8, míg Norvégiában és Svédországban 1,3-1,3,

³⁸ AEI – TIAGO (2018): i.m. Table 9. 43–44.

³⁹ AEI – TIAGO (2018): i.m. 63.

⁴⁰ AEI – TIAGO (2019): i.m. 6–7. és AEI, M.F. & TIAGO, M.M.(a): i.m. 64.

⁴¹ Forrás: *Börtönstatisztikai Szemle*, 2018/1. 7.

Írországban 1,5, Olaszországban 1,6, Dániában 1,7, Hollandiában pedig 1,9 fogvatartott jut.⁴²

A felmérés keretében a szakértők megvizsgálták, hogy *miként változtak* a fogvatartotti állomány mutatói 2016. szeptember 1. és 2018. január 31. között, valamint a folyamatmutatók 2015-től 2017-re. A következő táblázat kizárólag a fogvatartotti állományra vonatkozó mutatókat tartalmazza.

1. sz. táblázat: A fogvatartotti állomány alakulásának mutatói (2016-2018)⁴³

	2016	2018	% -os változás 2016- 2018
Fogvatartotti állomány mutatói			
100 000 lakosra jutó börtönnépesség (nem korrigált) (44 BV. Országos Irányító Szerv /BVOISZ/)	109,7	102,5	-6,6
Ebből: % női fogvatartott (44 BVOISZ)	5,4	5,0	-7,4
Ebből: % külföldi fogvatartott (41 BVOISZ)	16,7	15,9	-4,8
Közülük: % külföldi fogvatartott EU országból (36 BVOISZ)	29,2	32,3	10,6
Ebből: % letartóztatott, nem jogerősen elítélt (43 BVOISZ)	17,4	22,4	28,7
Telítettségi mutató (43 BVOISZ)	91,1	91,4	0,3
A túltelített börtönnépességű BVOISZ-ek száma (100 férőhelyre több mint 100 fogvatartott) (42 BVOISZ)	9	12	(33,3%)
BV személyzetre jutó fogvatartottak aránya (40 BVOISZ)	1,7	1,6	-5,9
Kizárólag őrzési feladatot ellátó bv. személyzetre jutó fogvatartottak aránya (35 BVOISZ)	2,9	2,8	-3,4
Elítélt fogvatartottak megoszlása bűncselekmények szerint			
Kábítószer bűncselekmények miatt elítéltek %-a (37 BVOISZ)	17,6	19,3	9,7
Lopás miatt elítéltek %-a (35 BVOISZ)	18,6	15,8	-15,1
Emberölés miatt elítéltek %-a (37 BVOISZ)	12,3	12,9	4,9
Elítélt fogvatartottak megoszlása a kiszabott szabadságvesztés tartama szerint			

⁴² AEBI – TIAGO (2018): i.m. 78.

⁴³ A táblázat forrása: AEBI – TIAGO (2019): i.m. 11.

Kevesebb, mint egy évre ítélték %-a (38 BVOISZ)	16,5	16,3	-1,2
1 évnél hosszabb 3 évnél rövidebb időre ítélték %-a (38 BVOISZ)	26,5	23,5	-11,3
3 évnél hosszabb 5 évnél rövidebb időre ítélték %-a (38 BVOISZ)	17,2	16,5	-4,1
5 évnél hosszabb 10 évnél rövidebb időre ítélték %-a (38 BVOISZ)	20,4	18,2	-10,8

Megjegyzések:

- BVOISZ = BV. Országos Irányító Szerv (A jelentés angol nyelvű fogalomhasználata szerint: Prison Administration, PA)
- A zárójelben lévő számok a mindkét évben adatokat szolgáltató BVOISZ-ek számát jelzik.

Aebi és Tiago összefoglalójukban három csoportra osztva értékelték a mutatókat. Egy-egy mutatónál a maximum 5 %-os növekedés, illetve csökkenés a *stabilitást* jelenti.

Így például *relatív stabilnak* tekinthető a külföldi fogvatartottak változásának aránya (-4,8%), a börtön telítettség változás (+0,3) vagy a kevesebb, mint egy évig terjedő szabadságvesztésre ítélték aránya (-1,2%).

Csökkenő arányú viszont például a börtönnépesség rátája (6,6%), a lopás miatt elítéltek aránya (15%), a női fogvatartottak aránya (7,4%). A börtönnépesség rátájának változását értékelve Aebi és Tiago rámutatnak arra, hogy a legtöbb ország esetében maximum 5 % alatti csökkenés (pl. Észak-Írország: -4,6%) vagy 5% alatti növekedés (pl. Horvátország: 4,8%) figyelhető meg. Hat országnál viszont 5% fölötti volt a növekedés (Montenegró 5,5%, Dánia 5,8%, Hollandia 5,9%, Olaszország 7,5%, Izland 25,4 %, San Marino 196,8%: utóbbi adathoz hozzá kell tenni, hogy ez konkrétan azt jelenti, hogy 2008 san marinoi 3 fogvatartottjából 2018-ra „lett” 6.) 10 országban és Katalóniában azonban több mint 5%-os volt a csökkenés (pl. Katalónia -5,2%, Finnország -9,9%, Norvégia -11,6%, Bulgária -15,0%, Románia -16%).

Növekvő arányú például a letartóztatott, nem jogerősen elítélt fogvatartottak aránya (29%), EU országból származó külföldi fogvatartott (11%) vagy a kábítószer-bűncselekmények miatt elítéltek aránya (9,7%).

A túltelítettségi mutató 33,3 %-os emelkedése kapcsán a szerzők megjegyzik, hogy ezzel az adattal azért kell óvatosan bánni – erre utal, hogy az adat zárójelben van – mert, a 2016-os felmérés három túltelítettséggű országa (Albánia, Belgium és Magyarország) nem vett részt a 2018-as SPACE-I felmérésben.⁴⁴

Összefoglaló munkájukban Aebi és Tiago egyetlen mutató, a *börtönnépességi ráta* tekintetében foglalkoznak a *2008-2018 közötti változás trendjével*. Az európai középérték trendje 2013-ig emelkedő, azt követően csökkenő. Amint az 1. sz. ábrán szerepel, ez az érték 102,5. A 2018-as SPACE felmérésben részt vett országok közül 2008-2018 között a különösen jelentős csökkenést produkáló országok: Grúzia (-43,3%), Lettország (-34,8%), Orosz Föderáció (-32,4%). A jelzett periódusban komoly csökkenés volt még például Horvátországban (-29,2%),

⁴⁴ AEBI – TIAGO (2019): i.m. 12.

Bulgáriában (-24,9%), Svédországban (-24,4%), Hollandiában (-24,3%) és Finnországban (-23,4%). Az 1 millió fölötti populációval rendelkező országok közül komoly emelkedés volt Portugáliában (27,5%), Szerbiában (19,5%) és a Szlovák Köztársaságban (19,1%).⁴⁵

B/ Az *Európa Tanács SPACE II-2018 jelentése* a 2018. január 31-én *szabadságelvonással nem járó szankciók, intézkedések hatálya alatt álló személyekről* tartalmaz adatokat, információkat.⁴⁶ A jelentés hasonló eljárási rendben készül, mint SPACE I. dokumentum.

A jelentés szempontjából elsősorban azok az alternatív büntetések, közösségi szankciók és intézkedések relevánsak, amelyeket kifejezetten ilyen jellegűnek minősítenek az Európa Tanács vonatkozó miniszteri bizottsági ajánlásai.⁴⁷

Ebbe a körbe tartozik többek között a mediációs eljárás, a közösségi büntetések, az önállóan alkalmazható pártfogó felügyelet, a próbára bocsátás, az elektronikus bűnügyi felügyelet, a feltételes szabadságra bocsátás. Nem tartozik viszont ebbe a kategóriába a szabadságvesztés végrehajtása utáni pártfogó felügyelet, továbbá a fiatalkorúak bíróságai által alkalmazott büntetések és intézkedések, valamint azok a szankciók, amelyeket kizárólag fiatalkorúakkal szemben lehet kiszabni, illetve alkalmazni.

A SPACE II-2018 jelentés azokra vonatkozóan tartalmaz adatokat, akik 2018. január 31-én az adott ország pártfogói szervezetének hatálya alatt álltak. A jelentés összeállításában az Európa Tanács 47 országa 52 pártfogói szervezete („probation agency”) közül 44 vett részt. A következő országok nem válaszoltak a SPACE II-2018 kérdőívére: Albánia, az Egyesült Királyságból: Észak-Írország, Észak-Macedónia, Grúzia, Lengyelország, Liechtenstein, *Magyarország*, San Marino.⁴⁸

A jelentés főbb megállapításait tartalmazó összefoglaló szerint 2018. január 31-én a *pártfogoltak létszáma* – 37 pártfogói szervezet adatszolgáltatása alapján – 1.810.357. A pártfogoltak 100 000 lakosra jutó rátájának európai középértéke: 169. Az összefoglaló azonban jelzi, hogy az pártfogoltak létszámára vonatkozó összehasonlítás során óvatosan kell eljárni, ugyanis nem minden országban a pártfogoltak száma a számítási egység (pl. Skóciában a pártfogolást elrendelő határozat száma, Belgiumban vagy Szlovákiában az ügy).⁴⁹ (Magyarországon a

⁴⁵ AEBI – TIAGO (2019): i.m. 14–15.

⁴⁶ AEBI, M.F. – HASHIMOTO, Y.Z.: *SPACE II-2018-Council of Europe Annual Penal Statistics: Persons under the supervision of Probation Agencies*. Strasbourg, Council of Europe, 2018. Updated on 21 May 2019. [https://wp.unil.ch/space/space-ii-SPACE-II-Annual-Reports-2018-SPACE-II-Report-\(2018\)-\(2019.-május-25.\)](https://wp.unil.ch/space/space-ii-SPACE-II-Annual-Reports-2018-SPACE-II-Report-(2018)-(2019.-május-25.)) A SPACE II-2018 jelentés főbb megállapításait összegző és a SPACE I – 2018 jelentés egyes mutatóival összehasonlító munka: AEBI, M.F. – HASHIMOTO, Y.Z. – TIAGO, M.M.: *Probation and Prisons in Europe 2018: Key Findings of the SPACE reports*. Strasbourg, Council of Europe, 2019. Updated version 20 May 2019. [https://wp.unil.ch/space/space-ii-SPACE-II-Annual-Reports-2018-Key-Findings-of-the-2018-SPACE-II-report-\(2019.-május-25.\)](https://wp.unil.ch/space/space-ii-SPACE-II-Annual-Reports-2018-Key-Findings-of-the-2018-SPACE-II-report-(2019.-május-25.))

⁴⁷ Ezek a következők: Rec(99)19 concerning mediation in penal matters, Rec(99)22 concerning prison overcrowding and prison population inflation, Rec(2003)22 concerning conditional release (parole), CM/Rec(2010)1 on the Council of Europe Probation Rules, CM/Rec(2014)4 on electroning monitoring, and CM/Rec(2017)3 on the European Rules on community sanctions and measures. Forrás: AEBI – HASHIMOTO: i.m. 4–5.

⁴⁸ AEBI – HASHIMOTO: i.m. 8.

⁴⁹ AEBI – HASHIMOTO – TIAGO: i.m. 3.

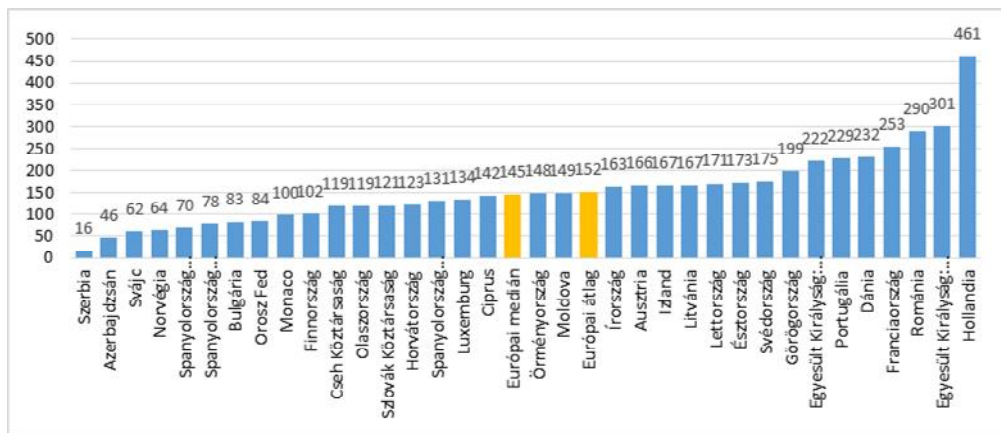
legutóbbi, 2016-os SPACE II jelentés szerint 2016. december 31-én a pártfogoltak száma 41527 volt. 100 000 lakosra vetítve ez 422,4 pártfogoltat jelentett, az európai középérték akkor 219 volt.)⁵⁰

A jelentés szerzői többek között a következő mutatókat emelik ki:

- 34 pártfogói szervezet esetében, amelyekre erre vonatkozóan adatot szolgáltatottak, a női pártfogoltak aránya 10,6 %.
- 25 pártfogói szervezet esetében, amelyek erre vonatkozóan adatot szolgáltatottak a külföldi pártfogoltak aránya 13,3%.
- Az egy pártfogó tisztviselőre jutó pártfogoltak átlag száma 50, jelentős országonkénti eltérésekkel.
- A pártfogó tisztviselők átlagosan 6 környezettanulmány („pre-sentence report”) elkészítéséért felelősek.⁵¹

Az összefoglaló kiemelt figyelmet fordít a *börtönnépesség és pártfogoltak rátájának összehasonlítására*. 33 választ adó börtönadminisztráció és pártfogói szervezet közül 26 esetében a pártfogoltak rátája magasabb, mint a börtönnépességé. A kivételeket jelentő államok: Azerbajdzsán, Bulgária, Norvégia, Orosz Föderáció, Svájc, Spanyolország (Katalónia nélkül), Szerbia. A különbség alapvetően a közösségi szankciók erőteljes térhódításából fakad. A közösségi szankciók azonban nem azonos mértékben terjednek. Ezt jelzik a 3. sz. ábra adatai.

3. sz. ábra: 100 fogvatartottra jutó pártfogolti ráta 2018. január 31-én (N=33)⁵²



A 3. sz. ábra mutatói esetében az európai középérték 145. Ehhez képest azonban rendkívül nagy a különbség – a számítási mód már jelzett eltérései mellett is – az egyes országok között. 100 fogvatartottra a legtöbb pártfogolt Hollandiában

⁵⁰ www.unil.ch/space-Annual Penal Statistics SPACE II Survey 2016: 19., 24–25. (2019. június 24.)

⁵¹ AEBI – HASHIMOTO: i.m. 1.

⁵² Forrás: AEBI – HASHIMOTO – TIAGO: i.m. 5.

jut (461), a legkevesebb Szerbiában (16). Némileg meglepő az alacsony ráta Svájc, Norvégia vagy Finnország esetében, de ugyanígy meglepő a viszonylag magas ráta a Balti államokban és a harmadik legmagasabb ráta Romániában.

Az összefoglaló érinti a börtönnépesség és a pártfogoltak együttes számának kérdését is. Ez a szám – 33 börtön-és pártfogói adminisztráció adatai alapján – 2018. január 31-én 3.039.742 volt.⁵³

Bár a pártfogoltak száma néhány ország esetében inkább becslésnek, mint teljes mértékben megbízható adatnak tekinthető, ráadásul az egyébként a SPACE II kérdőív kérdéseire válaszoló országok közül Andorra, Montenegró, Németország és Szlovénia nem küldött a pártfogoltak számára vonatkozóan adatot, érdemes megemlíteni néhány mutatót. A 100 000 lakosra jutó büntető igazságszolgáltatási felügyelet (börtön vagy pártfogás) hatálya alatt állók rátájának európai középértéke az összefoglaló szerint 318. A ráta legmagasabb az Orosz Föderációban (769), a legalacsonyabb Finnországban (103). A középértékhez képest magasabb rátával rendelkező 13 ország közül 9 egykori „szocialista állam”.

3. Összegző megjegyzések

Tanulmányom célja elsősorban a SPACE projektről és a 2018-as jelentésekről való tájékoztatás volt. Éppen ezért az adatok, mutatók elemzését ebben az írásban, a terjedelmi korlátokra tekintettel, mellőzöm.

Bizonyos következtetések levonására azonban vállalkozom, annak ellenére, hogy a csupán egy évre vonatkozó felmérés pillanatfelvételnak tekinthető a szabadságvesztés és a szabadságvesztést helyettesítő szankciók alkalmazásáról. Ehhez azonban hozzá kell tenni, hogy a színvonalas kérdőívnek, egyes esetekben pedig a tendenciák vizsgálatának köszönhetően a két jelentés több, mint pillanatfelvétel.

A két jelentés alapján a következőket különösen fontosnak tartom hangsúlyozni:

- A szabadságvesztések alkalmazása tekintetében jelentősek Európában a regionális különbségek. Kelet-Európa országaiban, különösen az egykori Szovjetunió utódállamaiban nagyon magas a 100 000 lakosra jutó börtönnépesség. Közép-Európa korábbi „szocialista országaiban” az előző régió országaihoz képest alacsonyabb, de Észak-és Nyugat Európa országaihoz képest magasabb a börtönnépesség.
- A börtönnépesség utóbbi évekbeli európai csökkenő tendenciája a büntetőpolitika humanizálására utaló jel – legalábbis bizonyos országokban – , továbbá az exkluzív kriminálpolitika egyik elemének, a végrehajtandó szabadságvesztésnek egyes országokbeli visszaszorítását jelzi.
- A szabadságelvonással járó szankciókkal érintettek száma Európában ma már meghaladja a börtönbüntetést töltők számát. Ez alapvetően pozitívum, az inkluzív kriminálpolitika egyik fontos eszközének a térnyerését mutatja.

⁵³ AEBI – HASHIMOTO – TIAGO: i.m. 7.

Ugyanakkor ezek a szankciók növelik a büntető igazságszolgáltatás kontrollja alatt élők számát.

Az Európa Tanács SPACE projektje rendkívül hasznos a büntetőpolitika egyik központi intézménye, a büntetőjogi szankciók alkalmazása alakulásának nyomon követése, értékelése, a szükséges büntetőpolitikai korrekciók, összehasonlító kutatások és az előzőek nyomán európai standardok kialakítása érdekében. Éppen ezért sajnálatos, hogy Magyarország nem vett részt a 2018-as felmérésben.
